

E i a espòrts o jòcs d'abiletat tipicament occitans ?

Quinas caracteristicas comunas an totas aqueras activitats ?

Los jòcs d'abiletat dab balas, bòlas, quilhas, bastons... semblan universaus. L'Occitania deroga pas en açò. Passatemp ruraus, venguts concors de practicas "normadas" e "reguladas" uei lo dia, demandan de non pas èsser mauagits, d'èsser concentrats e a còps fòrça.

La petanca : léser tà'uas e tà'uns, espòrt tà d'autes, aquera activitat de bòlas, mondialament coneishuda, tira lo son nom de l'occitan : pès tancats : los pès sarrats, empr'amor deus occitans de Provença qui revendican la paternitat d'aqueth espòrt tà se diferenciar d'ua auta fòrma, la longa o la lionesa, per laquina lo tiraire pren aviada. De notar que "pétanque" hè partida deus mots occitans passats directament dins lo francés.

Mantuns jòcs de balas ocupavan los dròlles o los gojats tà se confrontar en vitessa e abiletat (las fòrmas codificadas e afinadas son d'anar cuèlher au bascoat e las variantes de la pelòta basca).

Las canicas de tèrra o de veire, ondradas o pas, de talhas diferentas, dab règlas particularas a cada cort de recreacion, de qui l'amira èra de ganhar la partida (e las canicas de l'adversari).

Jòcs de bastons : "la Craba" en Bigòrra, o "Vira Bartolh" dins las Lanàs : cau pausar un baston en equilibri, perpendicularament sus un aute, pausat au sòl. Dab un tresau, mei long, en fòrma de cròça, lo cau tustar tà'u hèr s'enlairar e autanlèu, lo cau tustar en l'aire tà enviar'u lo mei luenh possible. Èra un passatemp deus aulhèrs lanusquets. I a tanben jòcs de fòrça : darrigar un baston de las mans de l'adversari, utilizar un baston per enlevar objèctes en equilibri a distància... S'i pòt comptar tanben lo tir a la còrda (disciplina olimpica de 1900 a 1920).

Los jòcs de quilhas : jòcs qui semblan tanben universaus. Lo nombre de quilhas, la talha, l'objècte tà las hèr càiger, las règlas cambian regde. En Occitania, que i a quilhas de sheis, ueit, nau... que cau hèr càiger dab d'autes quilhas, bòlos, malhets... s'i jòga dehòra, dins lòcs caperats exprès hèits : los plantiers o los bilhars...

Tà Gasconha, se tròban, au pè deus Pirenèus, las quilhas de 9, las mei hautas, qui se jògan dab un bòlo e ua quilha, cau realizar figuras codificadas tà l'òrde dins lo quau las hasèm càiger.

Tà Gasconha gersesa, 3 jòcs venguts "emblematics".

Las quilhas de 6 au malhet :

Dab jogada, estoc interdít en 1956. Jogaires capborruts s'i hèn tà jogar sens argent. S'i hèn amistosament a la mesclanha (equipas compausadas de quilhaires d'atge diferent) o en individuau. Longtemps aperat jòc de quilhas de sheis, aqueth jòc esportiu ancestrau qu'ei practicat particularament dins lo nòrd deu departament de Gèrs (Armanhac Baish) e lo sud-èst de las Lanàs autanplan com en Garona Nauta e Arièja.

Lo materiau : 3 quilhas de 50 cm de haut tà la 1èra rega e de 55 cm tà la 2da rega, e un malhet cilíndric de husta en fòrma de botelha de 30 cm de long e 7 cm de diamètre.

Lo terrenh : los quilhaires jògan sus la tèrra batuda o lo bitume. Las quilhas se pausan suu pitèr. Lo pas de tir se tròba a dètz mètres deu jòc de quilhas e a nau mètres deu pitèr.

La règla : jòc d'equipa o jòc individuau. Tà marcar un punt, cau conservar ua quilha pitada quina que sia, après aver lançat 1, 2 o 3 malhets. La caijuda de las sheis quilhas anulla lo tir. Se lo punt ei marcat dab 1 o 2 malhets, tornam pitar las quilhas e se torna ensajar de hèr lo punt dab lo o los malhets qui demòran. Lo malhet qu'a de càiger la linha de marca enlà.

Jòc

Z D A F S I Q F O G I R P S G E C
 K S H J O O U O A O H Y A U Q B O
 C T V F O B I Q Q D T F L M E A N
 A B B D J E L P G I E D E I P N H
 M A L H E T H F U I Z T T K Z È M
 T N R P E O A I F B A A P L K Y U
 E R P U I C S M O N E D P B Z T E
 I Q R B C O N C E N T R A C I O N
 J P E T A N C A D Y I E S T W Q X
 I Q J O P I Q T V Z H T B A J T U
 E Y V Y E A E Y P I Z I Ò U P T R
 J A G K C E I N H O I A L U N N E
 C S K J D I X F R S S Y A M A O A
 E M M O G A Y S K C N U S O O E E
 Z E I A K N J Z H M M P N M Y Y Q
 T E E A X U H C S V Z E S C I Y T
 R A Y H F F M S Y C A N I C A S W

quilhas	adretia
concentracion	malhet
petanca	palet
canicas	bòlas
rampèu	

LEXIC

Los pès tancats : les pieds serrés.

Lo pitèr : zone sur laquelle les quilles de 6 sont installées.

Lo quilhon : quille de bois du palet gascon.

Quilhas au malhet

Rampèu

FRISA CRONOLOGICA

1900-1920

lo tir a la còrda qu'ei espòrt olimpìc

1910

invençion "oficiala" de la petanca a Marselha

1956

interdiccion "oficiala" de las jògas d'argent deus jòcs de quilhas dins lo Gèrs

Lo palet gascon :

Los ancians parlan deu "quilhon" non solament en Gèrs, lòc de la sua naishénça, mès tanben, dins Tarn, Arièja, Tarn e Garona, dins los cantons de Montpezat, de Caussada, capvath Còrdas e a Salvanhac.

Après la Dusau Guèrra Mondiau, notadament en seguir de sòmas jogadas tròp bèras (interdiccion deu Prefècte deu Gèrs en 1956), los palets son tornats au hons deus cabinets pendent longas annadas tà se hèr desbrembar manca, dins lo Gèrs, deus vilatges de Lagraulàs, Larressingla e de Lialòra (comuna de Condòm).

Uei, concors son apitats dins mantuns vilatges deu Gèrs.

La zòna de practica deu palet gascon se tròba sus un axe Nòrd / Sud deu departament de Gèrs (en passar un pauc en Òlt-e-Garona), los principaus pòles son Condòm, Valença ser-Baïsa e Vic en Fesensac, d'on lo jòc ei estructurat.

Lo materiau : ua quilha leugèrament conica de husta dura ("lo quilhon") de 35 cm de haut e peu torn de 5 cm de diamètre ; 2 palets d'acèr de 10 a 11 cm de diamètre qui pesan au maximum 600 g ; 3 pèças de moneda o rondèlas.

La règla : a ua distància de 10 m tàus òmes (9 m tà las daunas e 7 m tàus mainatges), lo jogaire qu'a, dab los sons palets, de hèr càiger la quilha sus laquau son pausadas las 3 pèças. Un còp lo quilhon en tèrra, la posicion de las pèças per rapòrt au quilhon e aus palets determina lo nombre de punts ganhats : 3 punts se las 3 pèças son "mes pròche deu hèr que non pas deu bòi" (deus palets que deu quilhon). Se ua pèça au mensh ei mes pròche deu quilhon, n'i a pas qu'un punt (la puina). Un concors se disputa en duas serias de 12 torns e lo ganhant qu'ei lo qui a marcat lo mei de punts (rècòrd de bàter : 73 punts).

Lo rampèu de l'Astarac :

Aqueth jòc de quilhas aperat rampèu qu'ei un jòc non federat : se tròban variantas d'un parçan a l'aute.

Lo rampèu designa lo jòc.

Se ditz "rampèu" quan lo jogaire, d'un pet hèr caiger las 6 quilhas.

Après la darrèra guèrra, dins daubuns vilatges, lo quilhèr èra sia dins la cort d'ua aubèrga sia dins un lòc public.

La distància de la linha de tir aprochava los 20m de longor e lo malhet èra mei bèth.

Cada diluns de Pascas sus las aleas de Miranda, i avèva efervescència, mantuns jogaires de rampèu e de palet s'i trobavan per jogar e concòrrer. Qu'èra un jòc reservat aus òmes.

Lo materiau e lo quilhèr :

Lo jòc de rampèu se composa de : 3 quilhas de 55 cm e de 3 quilhas de 50 cm de haut en bòi de hai pitadas sus ua placa de hèr, sia directament suu godron o autanplan sus un pitèr traçat de beton sus la plaça deu vilatge... e d'un malhet de 30 cm de longor e de 7 cm de diamètre, dab un pes de 700 a 900 g.

Ua linha de tir a 10 m de las quilhas qu'ei dessenhada au sòu.

Las quilhas son dispausadas en T, las 3 petitas quilhas de cap aus tiraires sus ua linha parallèla a la linha de tir e las 3 autas perpendicularament sus l'axe deu miei cap a l'exterior.

Un marcaire serà designat, lo mei sovent qu'ei l'organizator deu concors qui jòga aqueth ròtle. Que harà la distribucion deus prèmis (lòts d'alimentacion) a la fin deu jòc.

La règla : lo jòc consista a hèr càiger lo mei possible de quilhas. Lo jogaire marcarà un punt per quilha caijada. Lo ganhant serà lo qui marca lo mei de punts en 2 o 3 partidas, de 10 tirs cadua.

